

1. Historické vlivy působící na migraci *

Změny bydliště obyvatel, sledované jako stěhování, patří mezi demografické procesy, které jsou do značné míry ovlivněny politickými poměry, hospodářským vývojem a s tím souvisejícími představami o potřebě většího či menšího počtu obyvatelstva a jeho požadované struktuře v určitých oblastech. Působit mohou i další faktory, např. politická situace mimo daný stát, vztah k sousedním zemím apod. Přímé nebo nepřímé direktivní působení na prostorové rozmístění obyvatelstva a jeho přesuny mezi oblastmi byly v naší republice, zejména v některých obdobích před rokem 1989, velmi intenzivní. Zároveň však existovaly samovolné migrační proudy proti požadovanému směru vyvolané např. podstatně zhoršeným životním prostředím, nedostatkem pracovních příležitostí, „neatraktivností“ prostředí, danou např. nízkými mzdami, nevybaveností oblastí apod.

V období po vzniku Československa se vnitřní stěhování statisticky nesledovalo a proto nejsou za toto období k dispozici data o směrech a velikosti migračních proudů. Při sčítání v roce 1930 byly zjišťovány obdobné údaje, které jsou předmětem zájmu této publikace, to je údaje o místě narození a pobytu. Z nich vyplynulo, že sečtených obyvatel narozených v jiné „zemi“ Československa nebylo mnoho.

Struktura obyvatelstva v roce 1930 a 2001 podle místa narození

Místo pobytu při sčítání	Místo narození												v %
	obec trvalého pobytu		Čechy		Morava a Slezsko		Slovensko		ostatní cizina		nezjištěno		
	1930	2001	1930	2001	1930	2001	1930	2001	1930	2001	1930	2001	
Čechy	47,8	50,5	94,8	88,2	1,8	4,8	0,7	2,0	2,6	2,7	0,0	2,3	
Morava a Slezsko	56,6	55,5	3,0	4,0	92,5	90,5	0,7	1,2	3,8	2,9	0,0	1,4	

Pokud přepočteme údaje roku 2001 zhruba na prvorepublikovou zemskou strukturu (za Moravu a Slezsko jsou zde považovány kraje Vysočina, Jihomoravský, Olomoucký, Zlínský a Moravskoslezský, ostatní kraje tvoří „Čechy“), pak v současnosti jsou oproti roku 1930 menší podíly rodáků z „vlastní země“ a větší podíly přistěhovalých z jiné „země“ a Slovenska. Zásadnější změny nejsou při srovnání narozených v obci sečení.

Větší význam, než stěhování mezi zeměmi Československa a se zahraničím, mělo v dřívějších letech stěhování uvnitř zemí a to hlavně do velkých měst a některých aglomerací. Např. v roce 1930 v Praze

* Použitá literatura v této kapitole: Kučera M., (1994): Populace České republiky 1918-1991, Praha, Česká demografická společnost, Sociologický ústav Akademie věd ČR

bylo z přítomného obyvatelstva narozeno jinde 60 %, v Brně 57 %, v plzeňské aglomeraci 55 % a ostravské aglomeraci 46 %. V roce 2001 bylo v Praze obyvatelstva narozeno jinde 48 %, v Brně 39 %, v Plzni 41 % a Ostravě 38 %. V roce 2001 byly podíly „rodáků“ v uvedených městech eventuálně jejich okolí větší než před 70 lety, ovšem nedá se vyloučit určitý vliv odlišné metodiky (v roce 1930 přítomné obyvatelstvo, v roce 2001 trvale bydlící).

Z migrantů před 2. světovou válkou ovlivňují zde hodnocenou konečnou migraci zjištěnou sčítáním 2001 již jen ti, kteří se stěhovali v 30. letech jako děti společně se svými rodiči. V roce 2001 měli tito zhruba 65-80 roků. Osoby stěhující se tehdy ve vyšším věku nebo stěhující se v dřívějším období, již žijí jen v malém počtu a hodnocený současný stav tedy příliš neovlivňují.

Naproti tomu migraci ovlivňující zásahy po 2. světové válce se ve struktuře obyvatelstva dle vztahu místa narození a bydliště projevují. Odsun německého obyvatelstva z pohraničí a první vlna jeho náhrady obyvatelstvem z vnitrozemí a Slovenska, zahrnující období poválečných čtyřicátých let, se nyní projevuje ve věkových skupinách od 50 roků. Jedná se o tehdejší nejmladší dospělé přistěhovalce a jejich děti. Již tehdejší třicátníci měli v roce 2001 přes 80 roků a byli tedy již nepočtení.

Další vlna doosídlování pohraničí byla dlouhodobější (v letech 1953-1968), počty osob podstatně menší a týkala se měnící se oblasti. Nezanedbatelná část (cca třetina) přistěhovalých však setrvala jen po určité období, trvale nezůstala a proto v pohraničních okresech neovlivnila zde hodnocený efekt dlouhodobé migrace. Ti, kteří v oblasti z této migrační vlny zůstali, již současnou strukturu dle místa narození v dané oblasti ovlivňují významněji a to zhruba od skupiny 30 letých a starších. Jedná se o osoby, které tehdy měly věk do 50 roků, tedy tehdejší přistěhovalé ekonomicky aktivní a jejich děti.

Ostravsko a karvinsko začalo být již koncem 40. let oblastí, ve prospěch které byl organizován masivní nábor pracovních sil. Podmínky vytvářené pro zabezpečení požadovaného rozvoje zdejší těžby uhlí a těžkého průmyslu, zejména v 50. a 60. letech, zajišťovaly přistěhování velkého počtu osob. Významný podíl imigrantů přišel ze Slovenska a jejich příliv, na rozdíl od jiných částí republiky, přetrvával, i když v menší míře, také v 70. letech. Vzhledem k tomu, že se jedná o poměrně dlouhé období, značná část imigrantů této vlny již nežije (ti, kteří přišli na počátku období jako dospělí). Přesto ale děti, které přišly s nimi, a přistěhovalí z pozdějších let bilanci obyvatelstva ovlivňují zřetelně. Vliv je možno očekávat u skupin od 30 let věku a skutečnost ze sčítání 2001 předpoklad potvrdila.

O třetí migrační vlně v pohraničí můžeme hovořit v 70. letech a to do okresů s těžbou uhlí v severočeských okresech. Část se přistěhovala z nevelkých vzdáleností, mimo jiné i z obcí, kvůli těžbě likvidovaných. Část však byla získána nábořem z jiných vzdálenějších částí republiky. Protože se jedná o období nepříliš časově vzdálené, je předpoklad ovlivnění struktury obyvatelstva v jen málo oslabené míře. Nízké podíly v okrese narozených jsou hlavně ve věkových skupinách od 50 let (při přistěhování cca 30 let a starší). V mladších skupinách se podíl uvedeného území od okolí neliší nebo je dokonce větší. Zřejmě mladší, zde nenarození, reagovali na zhoršené životní podmínky radikálněji než starší a odstěhovali se. Vztah k oblasti, ve které se narodili, si již ponechali až zde narození.

Kromě přirozeného působení Prahy jako centra přistěhovalectví pro určité skupiny populace, bylo zejména zvýšenou bytovou výstavbou, podporováno přemísťování obyvatel do hlavního města z ostatních oblastí republiky. Tento vliv byl dlouhodobý a vedl k výsadnímu postavení Prahy v porovnání s ostatními kraji jak ve struktuře obyvatelstva dle místa narození, tak v bilanci dlouhodobé migrace.

Zájem státu na mimořádném rozvoji některých odvětví byl realizován i v 80. letech. Těžba uranu se projevila velkým migračním proudem do okresu Česká Lípa a tento vliv byl patrný i ve zde hodnocených ukazatelích sčítání 2001. Oproti okolním okresům jsou zde nižší podíly narozených ve „vlastním“ okrese. Ve věkových skupinách do 40 let jsou to hlavně tehdejší děti přistěhovaných, starší jsou „posily“ ekonomicky aktivních.

Stěhování ze Slovenska bylo velmi důležitou součástí migrace obyvatelstva. Zejména po 2. světové válce nabylo velkého rozsahu a to jednak k doosídlení pohraničí a pro zabezpečení pracovních sil pro značně posilované průmyslové oblasti. Tato migrace významně ještě ovlivňuje i zde zkoumanou strukturu. Vzhledem k dlouhodobému soužití ve společném státě má Slovensko mimořádné postavení mezi osobami narozenými v zahraničí, téměř dvě třetiny narozených mimo Českou republiku pocházejí ze Slovenska.